

Konrad Rzemieniecki
Wrocław

Ludność rzymskokatolickiej parafii Koropiec w latach 1704–1775*

Miejscowości należące w osiemnastym wieku do parafii koropieckiej leżą w zakolach Dniestru około 160 km na południowy wschód od Lwowa, obecnie w obwodzie tarnopolskim. Wieś Koropiec, będąca centralnym ośrodkiem parafii leży około 15 km na zachód od miasteczka Potok Złoty i około 25 km na południowy zachód od Buczacza. Parafia, poza Koropcem, składała się z Budzynie, Delawy, Nowosiółki i Horychladów. Mimo że wsie parafialne leżały w niewielkiej, nieprzekraczającej 10 km odległości od kościoła, to komunikację wewnątrzparafialną znacznie utrudniał, a w deszczowych porach uniemożliwiał silnie meandrujący Dniestr, który rozcinał parafię na dwie części. Budzyna i Delawa leżą na lewym brzegu rzeki, a Koropiec, Nowosiółka i Horychłady na prawym. Parafia należała do dekanatu uściecko-halickiego, od roku 1765 do buczackiego i od 1787 do stanisławowskiego¹. Miejscowy kościół parafialny, pod wezwaniem św. Mikołaja i św. Katarzyny, był świątynią drewnianą zbudowaną w 1706 roku w miejscu starego budynku z funduszy miejscowego plebana ks. Ignacego Franciszka Borzyma². Do parafii należała również kaplica Delawie, która była miejscem wielu chrztów miejscowych dzieci do około połowy XVIII wieku. Poza kościołem we wsiach parafii rzymskokatolickiej istniały cerkwie greckokatolickie. Parafie unickie działały w Koropcu, Delawie, Horychladach i Ostrej.

* W pierwotnym zamiarze metryki parafii Koropiec, ze względu na jej niewielki rozmiar i skromną podstawę statystyczną, miały być tylko materiałem pomocniczym, porównawczym do przygotowywanej monografii dotyczącej sąsiedniej parafii w Potoku Złotym. Przeciagające się prace nad Potokiem, świadomość niemożliwości ich szybkiego zakończenia oraz ciągły brak opracowań dla tej części Rzeczypospolitej szlacheckiej spowodowały, że zdecydowałem się opublikować informacje o podstawowych parametrach demograficznych ludności parafii Koropiec.

¹ Józef Krętosz, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV w. do 1772 roku*, Lublin 1986, s. 185, 188, 199.

² Michał Kurzej, *Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Koropcu*, [w:] *Kościół i klasztor rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*, t. 18, Kraków 2010, s. 121.

Miejscowa parafia rzymskokatolicka należała do jednych z najstarszych w województwie ruskim. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1427 roku, kiedy to została uposażona przez Władysława Jagiełłę dokumentem wystawionym 8 lipca w Drohobyczu. Dokumentem tym król nadał Mikołajowi, plebanowi koropieckiemu wieś Delawę oraz uroczyska Suchodół i Tupąły ze wszystkimi przyległościami i podatkami³ i jednocześnie przeniósł Koropiec na prawo magdeburskie⁴. Z treści dokumentu wynika również, że miejscowość ta była królewszczyzną w ziemi ruskiej⁵. Trudno rozstrzygnąć, czy w kolejnych latach miasteczko było wciąż własnością królewską. W literaturze znajdujemy informację, że 1453 roku uzyskano potwierdzenie wcześniej nadanych praw, a jako właściciel jest wówczas wymieniony Michał Mużyło Buczacki⁶. Z czasem miasto przeszło w ręce Jana Koły z Dalejowa⁷, w którego biografii zaznaczono, że chodzi o królewszczyznę (lata trzydzieste XVI wieku)⁸. Jako właściciele wymienia się również Jana Sienieńskiego i Zofię z Mieleckich Chodkiewiczową, pierwszą żonę Jana Karola⁹. Była ona jednak prawnuczką Jana Koły z Dalejowa¹⁰, co wskazywałoby, że miasteczko przez cały czas było w rękach jednej rodziny. Zresztą z około 1560 roku pochodzi wiadomość, że właścicielem Koropca jest Mikołaj Mielecki, wojewoda podolski¹¹. Informacja o prawach własności Zofii Chodkiewiczowej pochodzi z 1600 roku, z relacji arcybiskupa Jana Dymitra Solikowskiego, w której określa Koropiec jako własność córki Mieleckiego, wojewody podolskiego¹². Po jej śmierci Jan Karol Chodkiewicz oddał miasto swemu bratu Aleksandrowi Chodkiewiczowi, wojewodzie trockiemu, a ten zastawił je Strzyżowi, sędziemu halickiemu, który scedował swoje prawa na Sulatyckich¹³.

Kolejnym właścicielem Koropca był Stefan Potocki, wojewoda braclawski. O niejasnościach co do własności tej miejscowości może świadczyć tytułatura Potockiego w dokumencie z 1627 roku, w którym został określony jako „miasteczka

³ Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka (dalej: LNNBU), fond 141, opys 1, sprawa 1750, s. 3.

⁴ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 7, Lwów 1878, s. 73.

⁵ Tamże.

⁶ *Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область*, Київ 1973, s. 425.

⁷ Tamże; M. Kurzej, *Kościół parafialny* [2], s. 116.

⁸ Halina Kowalska, *Kola (Koto) Jan z Dalejowa*, PSB 13, 1967, s. 286.

⁹ *Історія міст* [6], s. 425; M. Kurzej, *Kościół parafialny* [2], s. 116.

¹⁰ Anna, córka Jan Koły z Dalejowa, wyszła za mąż za Jana Mieleckiego, wojewodę podolskiego. Ich synem był Mikołaj, wojewoda podolski i hetman wielki koronny, żonaty z Elżbietą Radziwiłłówną, z którą miał córkę Zofię, żonę Jana Karola Chodkiewicza, zob. Seweryn Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 11, Warszawa 1914, s. 6; H. Kowalska, *Kola (Koto)* [10], s. 286.

¹¹ LNNBU [3], s. 7.

¹² *Relacje arcybiskupów lwowskich 1595–1794*, wyd. Teofil Długosz, Lwów 1937, s. 44.

¹³ LNNBU [3], s. 10.

Kropca i z jego przyległościami panem dzierżawcą i dziedzicem”¹⁴. Potocki był wówczas też dzierżawcą plebańskiej wsi Delawa¹⁵.

W XVII wieku miasto doznało znacznych zniszczeń. W 1607 zostało zrównane z ziemią w czasie najazdu Tatarów krymskich, przez co z czasem utraciło prawa miejskie¹⁶. Musiało to nastąpić po 1627, w którym wciąż było nazywane miasteczkiem¹⁷. Koropiec jako wieś wzmiankowano w 1664¹⁸. Kolejne znaczne zniszczenia nastąpiły podczas najazdu turecko-tatarskiego w 1672¹⁹.

Tabela 1. Liczba ludności i struktura religijna we wsiach parafii Koropiec około 1785 roku

Wieś	Razem		Rzymsko-katolicy		Grekokatolicy		Żydzi	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Delawa z Budzyniem	918	100	95	10,3	813	88,6	10	1,1
Horyhlady	767	100	90	11,7	665	86,7	12	1,6
Koropiec	1605	100	223	13,9	1338	83,4	44	2,7
Nowosiółka	186	100	179	96,1	–	–	7	3,8
Ostra	555	100	80	14,4	465	83,8	10	1,8
Razem	4031	100	667	16,5	3281	81,4	83	2,1

Źródło: Zdzisław Budzyński, *Kresy południowo-wschodnie w drugiej połowie XVIII wieku*, tom 1. *Statystyka wyznaniowa i etniczna*, Przemysł-Rzeszów 2005, s. 55, 94, 131, 199, 211.

W rękach Potockich miasteczko pozostawało przez prawie dwa kolejne stulecia. Z 1721 roku pochodzi zapis informujący, że Koropiec był niegdyś własnością królewską przeniesioną na własność dziedziczną Potockich²⁰. Sprawę własności zaciemnia akt nadania dóbr koropieckich Felicjanowi Jabłonowskiemu wystawiony przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1766 roku²¹. Do dóbr tych miały również wchodzić wsie Ścianka, Koźmirzyn i Nowosiółka. Sam Jabłonowski

¹⁴ Tamże, s. 1.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ *Історія міст* [6], s. 425.

¹⁷ LNNBU [3], s. 1.

¹⁸ *Історія міст* [6], s. 425.

¹⁹ Tamże.

²⁰ „regalis antea [...] nunc in haereditatem potocianam transmтата”, zob. M. Kurzej, *Kościół parafialny* [2], s. 116.

²¹ Tamże.

tytułował się starostą koropieckim²². Pod koniec XVIII wieku Koropiec stał się własnością Mysłowskich²³.

Parafia koropiecka była stosunkowo niewielka. Wedle zestawień dla 1785 roku miała tylko około 667 wiernych, żyjących w niewielkich skupiskach (tabela 1). W niemal wszystkich wsiach parafii zdecydowanie przeważała ludność unicka. Wyjątkiem była wieś Nowosiółka, polska kolonia zamieszкана tylko przez łacinników i kilku Żydów.

Ukształtowanie geograficzne z przecinającym parafię na pół Dniestrem oraz znacznie gęstsza cerkiewna sieć parafialna niewątpliwie negatywnie odbijały się na rejestracji metrykalnej, zwłaszcza rejestracji urodzeń i chrztów. Na kartach ksiąg metrykalnych wielokrotnie odnajdujemy informację o uzupełnieniu w obrządku łacińskim chrztu udzielonego wcześniej przez miejscowego parocha. Niewątpliwie wiele chrztów nigdy nie zostało uzupełnionych, zwłaszcza dzieci zmarłych niedługo po urodzeniu. Na stan rejestracji urodzeń i chrztów również miały wpływ liczne związki małżeńskie między łacinnikami i unitami, i związany z tym tak zwany problem „kradzieży dusz”, dostrzegalny zwłaszcza we wsiach o niewielkiej liczbie łacinników i o większej odległości od kościoła parafialnego. O ile śluby zgodnie z zasadą zawierano w parafii panny młodej, to już w wypadku chrztów dzieci zasada wyboru obrządku dziecka w zależności od jego płci (syn w wierze ojca, córka w wierze matki)²⁴ nie zawsze była przestrzegana, zwłaszcza we wsiach, w których społeczność łacińska była nieliczna.

Przedmiotem analizy jest ruch naturalny ludności osiemnastowiecznej parafii koropieckiej oraz kilka zagadnień społeczno-obyczajowych. Ograniczony przedmiot badań jest wypadkową sygnalizowanej wcześniej niewielkiej liczby zapisów metrykalnych, wynikającej z niewielkiej liczby parafian oraz typowego dla tego okresu poziomu dokładności prowadzonej rejestracji.

Tabela 2. Liczba ślubów, chrztów i zgonów w parafii Koropiec w latach 1704–1775

Rok	Śluby	Chrzty	Zgony	Rok	Śluby	Chrzty	Zgony
1704	–	2	–	1740	3	9	2
1705	–	8	–	1741	1	19	–
1706	–	4	–	1742	7	10	–
1707	5	4	–	1743	–	11	–

²² Jerzy Michalski, *Jabłonowski Felicjan*, PSB 10, 1962, s. 219 n.

²³ M. Kurzej, *Kościół parafialny* [2], s. 116.

²⁴ August S. Fenczak, *Z dziejów inicjatyw polskich na rzecz uregulowania stosunków między obrządkami Kościoła katolickiego — artykuły arcybiskupa Jana Skarbka z 1714 roku*, [w:] *Polska — Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, pod red. Stanisława Stępnia, t. 1, Przemyśl 1990, s. 167–180.

1708	–	3	–	1744	–	18	–
1709	2	8	–	1745	–	12	–
1710	4	4	–	1746	–	9	–
1711	–	5	–	1747	–	6	–
1712	1	5	–	1748	9	7	–
1713	–	9	–	1749	–	9	2
1714	–	6	–	1750	3	12	7
1715	2	9	–	1751	3	15	8
1716	–	4	–	1752	6	14	8
1717	–	1	–	1753	4	16	6
1718	2	9	–	1754	4	15	8
1719	–	20	–	1755	–	23	1
1720	3	5	–	1756	3	19	6
1721	3	10	–	1757	5	15	12
1722	1	7	–	1758	3	10	11
1723	–	14	–	1759	2	14	7
1724	6	17	–	1760	4	16	4
1725	–	11	–	1761	5	19	7
1726	4	17	–	1762	4	14	6
1727	–	11	–	1763	4	16	8
1728	1	12	–	1764	2	18	7
1729	1	15	–	1765	8	16	6
1730	5	19	–	1766	4	26	5
1731	2	6	–	1767	10	23	4
1732	5	10	–	1768	8	21	7
1733	6	16	–	1769	2	21	9
1734	3	11	–	1770	3	34	4
1735	3	17	–	1771	3	25	4
1736	3	20	–	1772	2	23	7
1737	4	11	4	1773	5	28	2
1738	5	15	3	1774	7	17	5
1739	5	14	2	1775	1	12	3
				Razem	201	951	175

Parafialne zapisy metrykalne dotyczą okresu od 1704 do 1775 roku. Jeśli chodzi o chronologię i ciągłość zapisów, najlepiej zachowała się księga chrztów prowadzona w sposób ciągły od 1704 roku, słabiej księga zgonów z zapisami z lat 1737–1740 oraz 1749–1775, a najslabiej księga ślubów, które co prawda dotyczą okresu 1707–1775, ale ze znacznymi lukami (tabela 2). W księgach chrztów rejestrowano imię dziecka, imiona i nazwisko rodziców oraz imiona i nazwiska dwojga chrzestnych. Od 1709 roku odnotowywano również stan społeczny rodziców, tylko na przełomie lat 50. i 60. nazwisko panieńskie matki, a od 1729 roku w zapisach zaczęto uwzględniać kolejnych dwoje chrzestnych. W księgach ślubów do połowy lat 20. zapisywano tylko imiona i nazwiska młodych i dwóch świadków. Od 1749 roku pojawiają się w miarę systematyczne informacje o stanie cywilnym i miejscu zamieszkania nowożeńców oraz imiona i nazwiska trzech i więcej świadków ślubu. W księgach pogrzebów odnotowywano imię i nazwisko, stan społeczny i miejsce pochówki zmarłego oraz informację o udzieleniu sakramentów. Od 1749 roku w zapisach pojawia się wiek zmarłego oraz imiona rodziców zmarłego dziecka, również często miejsce zamieszkania. We wszystkich trzech seriach metryk jest widoczna charakterystyczna nadreprezentacja osób pochodzenia szlacheckiego, co wynikało z większej dbałości duchownych o zapisy dotyczące tego stanu oraz większej świadomości szlachty co do potrzeby rejestracji wydarzeń dotyczących rodziny. Proporcje zapisów odnoszących się do szlachty i chłopstwa zmieniają się w drugiej połowie stulecia, gdy poprawia się ogólna jakość prowadzenia ksiąg. We wszystkich seriach ksiąg metrykalnych istotne znaczenie miała osoba prowadząca księgi.

W pierwszej połowie XVIII wieku parafia koropiecka nie miała szczęścia do opieki duszpasterskiej. Jej proboszczami zostawali duchowni kolegiaty stanisławowskiej, którzy przebywając zapewne większość czasu w Stanisławowie, w działalności duszpasterskiej wyręczali się tymczasowymi zastępcami, którzy w księgach określani się komendarzami lub rzadko wikarymi. Często sakramentów udzielali i wpisów dokonywali również miejscowi duchowni unicy lub duchowni z sąsiednich parafii łacińskich. W interesującym nas okresie w Koropcu urzędowało trzech proboszczów. Pierwszym z nich, Franciszek Ignacy Borzym, jako proboszcz był wzmiankowany w latach 1708–1743. Był on również kanonikiem kolegiaty stanisławowskiej, kustoszem tej kolegiaty oraz dziekanem i oficjałem kamienieckim. Jego następcą został Marcin Mierzwiński, zarządzający parafią w latach 1744–1774 i piastujący równocześnie urzędy kanonika kolegiaty stanisławowskiej i dziekana halickiego. W 1774 roku jako proboszcz został wymieniany Grzegorz Delawski. Z licznych komendarzy kościoła koropieckiego udało się ustalić nazwiska ośmiu — Walenty Jan Angiełowicz (1704–1711), Jakub Solecki (1712), Andrzej Wasylkowski (1715 i 1718–1722), Kazimierz Michał Szafranec (1716–1717), Szymon Borecki (1722), franciszkanin brat Paschalis Palkowski (1723–1729), Tobiasz Józef Zarembowicz (1730–1749) oraz Stanisław Antoni Kamiński, który pełnił tę funkcję

od 1749 roku do końca badanego okresu. Z objęciem przez niego miejscowego wika-riatu wiąże się znaczna poprawa prowadzenia rejestracji w księgach metrykalnych.

Mimo podkreślanych wcześniej mankamentów metryk koropieckich, dla porządku przyjrzyjmy się podstawowym parametrom demograficznym służącym ocenie kompletności rejestracji metrykalnej, czyli wskaźnikowi U/Ś oraz wskaźnikowi maskulinizacji noworodków.

Tabela 3. Wskaźnik U/Ś w parafii Koropiec w latach 1704–1775

Lata	Ś	U	Z	U/Ś
1701–1710	11	33	–	3,3
1711–1720	8	73	–	9,1
1721–1730	21	133	–	6,3
1731–1740	39	129	11	3,3
1741–1750	20	113	9	5,7
1751–1760	34	157	71	4,6
1761–1770	50	208	63	4,2
1771–1780	18	105	21	5,8
Razem	201	951	175	4,7

We *Wstępie do demografii staropolskiej* Irena Gieysztorowa wyraziła pogląd, że dla uznania rejestracji metrykalnej za poprawną wskaźnik U/Ś nie powinien być niższy niż 5,0 w skali całej parafii, dodając jednak, iż w wypadku materiału polskiego za dopuszczalne można przyjąć nie mniej niż 4,5 chrztów na jeden ślub²⁵. Dla parafii koropieckiej wskaźnik liczby urodzeń do liczby ślubów dla całego badanego okresu wynosi 4,7 i mógłby zostać uznany za wiarygodny, gdyby nie wyraźnie niewiarygodne zapisy dla pierwszej połowy XVIII wieku (tabela 3). Niewiarygodność wskaźnika U/Ś dla tego okresu wynika głównie z luk w zapisach metryk ślubnych. Wyraźna poprawa poziomu rejestracji metrykalnej jest widoczna w drugiej połowie stulecia i wskaźnik U/Ś dla tego okresu może zostać uznany za prawidłowy.

²⁵ Irena Gieysztorowa, *Badania demograficzne na podstawie metryk parafialnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (dalej: KHKM) 10, 1962, nr 1–2, s. 112; taż, *Niebezpieczeństwa metodyczne polskich badań metrykalnych XVII–XVIII wieku*, KHKM 19, 1971, nr 4, s. 591; taż, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 242 n.

Na nieprawidłowości wskazuje kolejna miara kompletności rejestracji urodzeń — wskaźnik proporcji płci urodzonych, który powinna się mieścić w przedziale 105–107 chłopców na 100 dziewczynek, z maksimum odchyień 103–109/100²⁶. W wypadku parafii koropieckiej wskaźnik urodzeń męskich wynosi 127,3 dla całego okresu z wyraźnie lepszą wartością w drugiej połowie wieku, ale wciąż powyżej przyjętej normy (tabela 4).

Tabela 4. Wskaźnik maskulinizacji w parafii Koropiec w latach 1704–1775

Lata	♂	♀	Wskaźnik urodzeń męskich
1701–1710	17	13	130,8
1711–1720	50	26	192,3
1721–1730	80	53	150,9
1731–1740	55	59	93,2
1741–1750	77	43	179,1
1751–1760	73	84	86,9
1761–1770	119	88	135,2
1771–1780	61	52	117,3
Razem	532	418	127,3

Jednym z czynników wpływającym niekorzystnie na kompletność rejestracji była bliskość kościoła unickiego i trudne warunki terenowe parafii rzymskokatolickiej, które powodowały częste korzystanie przez parafian z posługi kapłańskiej miejscowego parocha. Kolejnym czynnikiem obniżającym wartość rejestracji był dość powszechny na tych terenach zwyczaj chrzczenia nowo narodzonych dzieci z wody, najczęściej w parafii unickiej. Zwyczaj ten prowadził do nieujmowania w ewidencji parafialnej nieokreślonej liczby dzieci zmarłych przed uzupełnieniem ceremonii w obrządku łacińskim. Nie zawsze też uzupełniano chrzest greckokatolicki lub, jak wynika z zapisów metrykalnych, uzupełniano go po upływie dłuższego czasu.

²⁶ I. Gieysztorowa, *Niebezpieczeństwa* [25], s. 591; tamż, *Wstęp* [25], s. 252.

Śluby

W latach 1707–1775 w metrykach koropieckich odnotowano informacje o zawarciu 201 związków małżeńskich, co przekłada się na 2,9 ślubów rocznie. Niewielka liczba corocznie udzielanych ślubów wynikała z wielkości parafii oraz z poziomu rejestracji w pierwszej połowie wieku. Jak wcześniej zaznaczałem, jakość prowadzenia ksiąg metrykalnych znacznie poprawiła się dopiero w drugiej połowie stulecia. Wówczas, w czasie 25 lat zapisano informacje aż o 102 małżeństwach zawartych w parafii, czyli o ponad połowie wszystkich związków zarejestrowanych w księdze ślubów. W latach 1751–1775 brano przeciętnie cztery śluby rocznie.

Sezonowość ślubów. W parafii koropieckiej ceremonia ślubna najczęściej odbywała się w miesiącach jesiennych i zimowych (78,4%). Najwięcej związków małżeńskich zawierano w lutym, styczniu i listopadzie (tabela 6). Niewiele mniej niż w listopadzie udzielono ślubów jeszcze w maju. Z powodu ograniczeń kościelnych niewiele ślubów udzielano w marcu, w pierwszej połowie kwietnia oraz w grudniu. Dniem uroczystości ślubnej niezmiennie najczęściej wybieranym w parafii była niedziela, kiedy odbyło się 65,8% ślubów (tabela 5).

Tabela 5. Sezonowość ślubów według dnia tygodnia w parafii Koropiec w latach 1707–1775

Dekada	Ogółem	Dzień tygodnia						
		pn	wt	śr	cz	pt	so	ni
1701–1710	7	–	1	2	–	–	–	4
1711–1720	7	2	–	1	–	–	1	3
1721–1730	21	1	5	2	1	1	3	8
1731–1740	37	4	2	1	3	1	2	24
1741–1750	20	5	–	1	2	–	3	9
1751–1760	34	2	2	–	–	–	4	26
1761–1770	49	4	–	1	5	–	2	37
1771–1780	18	–	2	–	–	–	–	16
Razem	193	18	12	8	11	2	15	127
%	100	9,3	6,2	4,1	5,7	1,1	7,8	65,8

Tabela 6. Sezonowość miesięczna ślubów w parafii Koropiec w latach 1707–1775 (liczby bezwzględne)

Dekada	Ogółem	Miesiące													
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		
1701–1710	7	1	2	-	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
1711–1720	7	1	3	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
1721–1730	21	2	13	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2	2	-
1731–1740	38	11	12	1	1	4	2	2	-	1	-	-	-	4	-
1741–1750	20	4	7	-	1	3	2	1	1	-	-	-	-	1	-
1751–1760	34	10	13	-	2	3	1	-	1	1	-	-	-	3	-
1761–1770	49	15	14	1	1	6	1	-	1	1	1	1	1	8	-
1771–1780	18	7	6	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	2	-
Razem	194	51	70	3	6	18	8	3	4	8	3	20	-	-	-
%	100	26,3	36,1	1,5	3,1	9,4	4,1	1,5	2,1	4,1	1,5	10,3	-	-	-

Sezonowość miesięczna ślubów parafian koropieckich wskazuje na wpływ kalendarza prac polowych i świąt kościelnych na decyzje matrymonialne miejscowej ludności. Wiązało się to z zakazem zawierania związków małżeńskich w czasie wielkiego postu i adwentu oraz odkładaniem ceremonii ślubnej na czas po zakończeniu ważnych prac rolniczych, czyli wiosennej orki i zasiewów oraz zbiorów na przełomie lata i jesieni. Jesień i zima były też wygodniejsze ze względów ekonomicznych. Po zakończonych żniwach dysponowano żywnością i środkami pozwalającymi wyprawić godne wesele.

Pochodzenie terytorialne nowożeńców. Informacje o miejscu zamieszkania nowożeńców dotyczą przede wszystkim drugiej połowy stulecia. W metrykach z lat 1751–1775 znajdujemy je dla 94,1% wpisów. W okresie tym 52,1% małżeństw zostało zawartych między mieszkańcami tej samej wsi i po 24% między mieszkańcami różnych wsi parafii oraz między parafianką a mężczyzną z innej parafii. Nupturienti pochodzący z innych parafii najczęściej zamieszkiwali parafie graniczące z parafią koropiecką lub leżące w bliskiej odległości, w jednej trzeciej wypadków jako rodzinną wieś podawali wsie leżące obok wsi, z której pochodziła panna młoda. Zdecydowana większość nowożeńców znajdowała współmałżonka w promieniu około 15 km od swojego miejsca zamieszkania. Skala ruchliwości terytorialnej była, rzecz jasna, znacznie większa, gdyż mniej więcej tylu samo mężczyzn, miejscowych parafian, zawarło związki małżeńskie w sąsiednich parafiach²⁷.

Małżeństwa łacińsko-unickie. Badając zjawisko małżeństw międzyobrzędkowych na podstawie ksiąg ślubów stajemy przed powszechnym problemem częstego pomijania informacji o innym niż łaciński obrządku lub wyznaniu kawalera. Był on już zresztą podnoszony w publikacjach dotyczących ludności pogranicza polsko-ruskiego²⁸. W wypadku parafii Koropiec weźmiemy pod uwagę tylko zapisy po-

²⁷ W leżącej około 20 km na północ parafii Monasterzyska struktura terytorialna ślubów w latach 1796–1817 wyglądała następująco: na podstawie metryk ślubów 55,2% par nowożeńców pochodziło z tej samej wsi, 37,9% z różnych wsi należących do tej samej parafii i 6,9% z różnych parafii; na podstawie ksiąg zapowiedzi przedślubnych, rejestrujących wszystkie śluby parafian, było to odpowiednio: 52,4%, 34,5% i 13,1%, zob. Konrad Rzemieniński, *Ludność rzymskokatolickich parafii monasterzyskiej i petlikowskiej w XVIII wieku (archidiecezja lwowska)*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. Marka Górnego w Zakładzie Historii Gospodarczej, Demografii i Statystyki Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 106.

²⁸ Bohdan Puczyński, *Ludność Brzeżan i okolicy w XVII i XVIII w.*, cz. 2, „Przeszłość Demograficzna Polski” (dalej: PDP) 5, 1972, s. 22; Zdzisław Budzyński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku*, cz. 1, Przemysł-Rzeszów 1993, s. 383 n.; tenże, *Małżeństwa mieszane na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) na przełomie XVIII i XIX wieku. Skala, zasięg, dynamika*, [w:] *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Kraków 1993, s. 505–515, Konrad Rzemieniński, *Małżeństwa łacińsko-unickie na terenie archidiecezji lwowskiej na przełomie XVIII i XIX wieku (przykład rzymskokatolickiej parafii Monasterzyska)*, „Rocznik Przemyski” 42, 2006, z. 4, s. 89–98.

Tabela 7. Sezonowość miesięczna chrztów w parafii Koropiec w latach 1704–1775 (liczby bezwzględne)

Dekada	Ogółem	Miesiąc urodzenia											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1701–1710	29	1	1	3	2	4	3	6	1	–	5	2	1
1711–1720	77	11	8	11	4	5	8	3	8	5	2	5	7
1721–1730	132	10	18	12	12	5	8	12	6	11	13	16	9
1731–1740	113	9	9	12	12	9	7	2	9	6	7	14	17
1741–1750	118	8	7	14	15	12	2	5	12	14	10	12	7
1751–1760	157	17	22	13	10	14	15	9	12	11	12	9	13
1761–1770	206	26	25	23	16	10	14	7	11	24	13	23	14
1771–1780	113	16	8	15	11	6	8	3	5	9	12	12	8
Razem l. b.	945	98	98	103	82	65	65	47	64	80	74	93	76
%	100	10,4	10,4	10,9	8,7	6,9	6,9	5,0	6,8	8,5	7,8	9,8	7,9

chodzące z lat 1771–1775, ponieważ dla tego okresu informacje na temat obrządku kawalerów można uznać za w miarę wiarygodne. W pierwszej połowie wieku tylko przy jednym mężczyźnie zaznaczono, że jest grekokatolikiem. W drugiej połowie osiemnastego stulecia, wedle zapisów metrykalnych, udzielono 15 ślubów między unitą a łacinniczką, co stanowi 14,7% małżeństw zawartych w parafii i jest wartością porównywalną z innymi okolicznymi parafiami. W pobliskiej parafii Monasterzyska w latach 1795–1817 ślubów mieszanych, zawartych w kościele parafialnym, było 13,4%²⁹. W rzeczywistości liczba małżeństw międzyobrzędkowych zawartych przez parafian była mniej więcej dwukrotnie większa, na co wskazują księgi zapowiedzi przedślubnych, w których notowano również związki małżeńskie mężczyzn zawarte poza kościołem parafialnym. W parafii monasterzyskiej małżeństw mieszanych było w sumie 24,5%³⁰, a w leżącej około 45 km na północny wschód parafii Wiśniowczyk w latach 1784–1812 — 44,6%³¹.

Chrzty

W księdze chrztów parafii koropieckiej znajduje się 951 wpisów informujących o ochrzczeniu nowo narodzonych dzieci (tabela 2). Wpisów dokonywano w okresie od października 1704 do lipca 1775 roku. W księgach odnotowano również 16 chrztów dzieci nienależących do miejscowej parafii, najczęściej pochodzących z pobliskich wsi. Pięcioro z nich było grekokatolikami, które ochrzczono w kościele łacińskim ze względu na nieobecność miejscowego parocha unickiego. W księdze odnajdujemy również wzmianki, że miejscowi duchowni chrzcili dzieci w parafialnej kaplicy w Delawie.

Sezonowość urodzeń. Sezonowość urodzeń w parafii koropieckiej była silnie skorelowana z sezonowością zawierania małżeństw. Najwięcej chrztów dzieci przypadło na styczeń, luty i marzec (tabela 7), co po uwzględnieniu orientacyjnego czasu poczęcia w marcu, kwietniu i maju jest zgodne z natężeniem ślubów w styczniu i lutym (tabela 5). Jest również widoczny spadek poczęć w okresie intensywniejszych prac polowych, trwający od lipca do listopada, czyli spadek liczby urodzeń między kwietniem a sierpniem.

Urodzenia mnogie. Urodzenia mnogie stanowią zazwyczaj niewielki odsetek wszystkich urodzeń. Przykładowo na Śląsku w zależności od parafii było ich od

²⁹ K. Rzemieniecki, *Małżeństwa* [28], s. 93.

³⁰ Tamże.

³¹ Archiwum Główne Akt Dawnych, Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej z lat 1601–1685, 1740–1951, sygn. 242.

1,2% do 2,5% ogółu urodzeń³², a w bliskich geograficznie parafiach brzeżańskiej i petlikowskiej było ich po 2,5% urodzeń, a w parafii monasterzyskiej 1,8%³³. W parafii koropieckiej odsetek urodzeń bliźniaczych był nieco niższy i wynosił 1% ogółu urodzeń. Było to dziewięć par bliźniąt, w tym cztery pary płci męskiej, dwie żeńskiej i trzy mieszane.

Urodzenia pozamałżeńskie. W księgach metrykalnych oprócz urodzeń dzieci pochodzących z legalnych związków rejestrowano również dzieci poczęte i urodzone pozamałżeńsko. W parafii koropieckiej odnotowano zaledwie sześcioro takich dzieci (0,6%), co jest liczbą wyraźnie niepełną. Przy żadnej z matek nie zaznaczono stanu społecznego ani cywilnego. Przy jednym dziecku zapisano imię i nazwisko ojca, w tym wypadku szlachcica.

Chrzty z wody. Znacznie gęstsza sieć parafialna greckokatolicka z cerkwią w każdej wsi parafii koropieckiej, przy braku sprzeciwu miejscowych parochów, umożliwiała ochrzcić dziecko bez opuszczania rodzinnej wsi i narażania się na trudne warunki pogodowe, a w wypadku części wsi parafialnych bez konieczności przekraczania Dniestru. Było to szczególnie istotne w sytuacji podejrzenia zagrożenia życia nowo narodzonego dziecka lub nieobecności duchownego łacińskiego. Chrzest udzielony w cerkwi należało uzupełnić w kościele rzymskokatolickim, co najprawdopodobniej w znacznej liczbie takich chrztów nigdy nie następowało, a niektóre dzieci zmarły wkrótce po urodzeniu, lub — co widać na kartach ksiąg chrztów tego obszaru — uzupełnienie chrztu następowało ze znacznym opóźnieniem, często wieloletnim. W parafii koropieckiej odnotowano 44 chrzty z wody uzupełnione następnie w obrządku łacińskim. Stanowiły one 4,6% wszystkich zarejestrowanych chrztów. Większość z nich dotyczyła mieszkańców leżącej po drugiej stronie Dniestru Delawy.

³² W parafii Kaczorów 1,2%, Radzionków 1,3%, Sławęcice 2,3%, Ziemięcice 1,1%, Bielawa 1,4%, Witków Śląski 2,5%, Głucholazy 2,3%, Kochłowice 2,2%, zob. Gertruda Grałła, *Urodzenia i zgony w parafii Ziemięcice w powiecie gliwickim w latach 1650–1970*, „Przegląd Antropologiczny” 40, 1974, s. 185; Hanna Górecka, Alicja Janeczko, *Ruch naturalny ludności parafii Sławęcice w latach 1804–1870*, „Studia Śląskie. Seria Nowa” 40, 1982, s. 286; Teresa Krotła, *Ludność parafii bielawskiej w latach 1766–1830*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 46, 1991, nr 4, s. 429; Małgorzata Bąk, *Ludność parafii ewangelickiej Kaczorów (pow. Świerzawa) w latach 1796–1870*, „Studia Śląskie. Seria Nowa” 53, 1994, s. 289; Katarzyna Iluk, *Ludność parafii Witków Śląski w latach 1851–1898*, [w:] *Śląskie studia demograficzne*, t. 4, pod red. Zbigniewa Kwaśnego, Wrocław 1998, s. 38; Bogusław Rapacz, *Ludność Głucholaz w latach 1890–1910*, tamże, t. 4, s. 93; Pelagia Kwapulińska, *Urodzenia w parafii kochłowieckiej w XIX wieku*, tamże, t. 2, 1995, s. 37; Konrad Rzemieniecki, *Ludność parafii radzionkowskiej w latach 1801–1850*, PDP 23, 2002, s. 46 n.

³³ B. Puczyński, *Ludność* [29], s. 40; K. Rzemieniecki, *Ludność* [28], s. 133.

Zgony

Księgi pogrzebów parafii koropieckiej, z racji dużej skali pominięć, nie przedstawiają większej wartości badawczej. Zapisano w nich informacje o 175 pogrzebach, które odbyły się od marca 1737 do lutego 1775 roku z licznymi pominięciami w latach czterdziestych (tabela 2). Widoczna jest znaczna nadreprezentacja szlachty. Wiek zmarłych, jak we wszystkich metrykach tego okresu, jest tylko orientacyjny — dlatego liczne osoby „dożywające” stu lat, określane jako „stary” — lub zakończony cyfrą „0”. Przy niemal wszystkich zmarłych zaznaczono fakt udzielenia niezbędnego sakramentu. Informacje o miejscu zamieszkania, wieku, stanie społecznym czy o imionach rodziców zmarłych dzieci zapisano przy większości zmarłych.

The population of the Roman Catholic parish of Koropets Summary

Koropets lies about 160 km south-east of Lviv. In the period in question the parish comprised a town and four villages on both sides of the Dniester River. The region was characterised by a varied population structure — the inhabitants included Ukrainians, Poles as well as some Jews.

The article deals with the Roman Catholic parish of Koropets in 1704–1775. Parameters that can be captured in the sources are monthly seasonalities of marriages and births. Both parameters were strongly correlated with the church and agricultural calendars. The biggest number of marriages took place in February, January and November, while the biggest number of births came in January, February and March. There was also a decrease in the number of conceptions during the period of intense agricultural work, i.e. between July and November. An analysis of territorial mobility of newlyweds reveals a tendency to look for a spouse in the home village or in its vicinity — an overwhelming majority of marriages were between people living in villages situated no more than 15 km apart. An important phenomenon in the region was that of Catholic inter-ritual marriages — 15% of all marriages in the analysed parish — as well as the custom of water baptisms. In Roman Catholic registers they constituted 4.6% of all registered baptisms.